

Bjørn Erik Rasch¹

Mindretallsregjeringer, investitur og mistillitsordninger i europeisk perspektiv

Det er stor variasjon i utformingen av sentrale parlamentariske instrumenter i europeiske land, men det er likevel mulig å operere med negativ og positiv parlamentarisme som hovedkategorier. Positiv parlamentarisme kjennetegnes primært av at det eksisterer et investitur i en eller annen forstand. En analyse basert på regjeringsforholdene i europeiske land etter 2. verdenskrig tyder på at svake mindretallsregjeringer er mest utbredt i land med negativ parlamentarisme, men forskjellen er relativt liten. Det er derfor ikke opplagt at det vil ha særlig markant effekt å innføre investitur i minoritetsstyrte land som Danmark og Norge.

De skandinaviske landene preges i høy grad av mindretallsparlamentarisme. I Danmark og Norge er det flere som i den senere tid har etterlyst konstitusjonelle reformer som kan være egnet til å gi sterkere regjeringer. Av de ting som har vært luftet i denne sammenheng, er formelle voteringer i parlamentet når nye regjeringer tar over (investitur) og mer restriktive former for mistillitsforslag (spesielt "konstruktiv mistillit"). Med tiltredelsesvotering siktes det til ordninger av den type som nylig er innført i Finland, hvor seier i en flertallsavstemning i parlamentet er et vilkår for å erobre regjeringsmakten. Med bakgrunn i europeiske erfaringer skal vi vise at reformer av denne typen neppe vil være helt uten virkninger. På den annen side gir de på ingen måte noen garanti mot at mindretallsregjeringer fortsatt kan komme til å prege det politiske bildet.

Artikkelen er disponert på følgende måte: I det første avsnittet gjennomgås forskjellige typer regler for investitur og ulike mistillitsordninger vi finner i Europa. Dette gir i andre avsnitt grunnlag for å trekke opp et presist skille mellom negativ og positiv parlamentarisme. Tredje avsnitt beskriver regjeringsforholdene i europeiske land i etterkrigstiden. I fjerde avsnitt drøftes så betydningen skillet mellom positive og negative former for parlamentarisme har for regjeringsforholdene i et land. I enkelte deler av artikkelen inngår østeuropeiske land, men de er ikke inkludert i den avsluttende analyse.

Regjeringsdannelsen

I et parlamentarisk styringssystem er det nasjonalforsamlingen som har hånd om regjeringsdannelsen, selv om statsoverhodet formelt sett kan være involvert på forskjellig vis. Parlamentarisme innebærer videre at regjeringen i sitt virke står *ansvarlig* overfor parlamentet, og at parlamentet via et mistillitsvotum kan tvinge frem regjeringens avgang (eller i det minste et nyvalg). Det sistnevnte er selve kjernen i parlamentarismen.

Norsk parlamentarisme er ikke formalisert, men utgjør konstitusjonell sedvane rett. De aller fleste parlamentariske land har imidlertid bestemmelser om regjeringsdannelsen og de parlamentariske instrumentene i grunnloven (gjerne med utfyllende

regler i parlamentets forretningsorden). Ofte er det som står om dannelsen av nye regjeringer likevel veldig knapt og generelt. Det gjelder for eksempel den danske grunnloven. Ikke bare er den formelle konstitusjonen åpen med hensyn til de konkrete prosedyrene ved regjeringsskifter, men det settes heller ikke som vilkår at statsministeren og de øvrige statsrådene som kongen utnevner, skal nyte Folketingets tillit (se særlig grunnlovens § 14). Slik sett er parallellen til Norge klar.

I Sverige er prosedyren ved regjeringdannelse klarlagt i større detalj. I motsetning til det som er vanlig i andre land, levnes statsoverhodet ingen plass (Bergman, 1993a). I stedet spiller riksdagspresidenten – ”talmannen” – en viktig rolle. Når en ny statsminister skal pekes ut, har talmannen ansvar for å gjennomføre sonderinger med alle partigruppene i Riksdagen. I samråd med visepresidenten fremmer talmannen forslag på statsminister. Innen fire dager skal de folkevalgte ha stemt over forslaget. Til forskjell fra de fleste andre forslag som fremmes, skal det naturlig nok ikke undergis noen form for komitebehandling. Avstemningsregelen er slik at forslaget til statsminister *forkastes* dersom *mer enn halvparten av riksdagsmedlemmene stemmer mot*. I alle andre tilfeller er forslaget fra talmannen godtatt (se Regjeringsformen: kap. 6, §2). Dette betyr at det godt kan være flere som stemmer mot forslaget enn for (i en situasjon hvor noen velger å utebli fra avstemningen eller å stemme blankt), uten at det dermed blir avvist.² Ordningen innebærer at en ny statsminister ikke trenger å ha flertallet i Riksdagen bak seg; flertallets tillit er ikke et vilkår for å innta regjeringskontorene. *Mot* flertallets ønske kan imidlertid ikke en ny regjering ta over, og det er i bunn og grunn den samme forståelse av parlamentarismen som vi finner i Norge og Danmark. Hvis et *absolutt flertall* ikke stemmer mot statsministerkandidaten talmannen har gått inn for, har nasjonalforsamlingen i det minste tolerert den nye regjeringssjefen. Sverige har med andre ord ikke en innsettelsesvotering av virkelig betydning.³

Investitur benyttes i litteraturen som en samlebetegnelse for ordninger der parlamentet voterer over statsministerkandidater, eller hvor regjeringserklæringen utløser en tillitsvotering. Irland og Italia har for eksempel investiturbeslutninger som innebærer at regjeringen må godtas av et *vanlig flertall* i parlamentet. Siden det ikke er stemmeplikt, kreves det ikke positiv tillit fra over halvdel av parlamentsmedlemmene. Det kan godt forekomme at en del representanter velger å avholde seg fra å stemme (eller de stemmer blankt), men uten at det er flere som stemmer for enn mot, kan en ny regjering ikke ta sete. I Italia sier grunnloven at regjeringen må ha tillit i begge kamre av nasjonalforsamlingen. Innen ti dager skal en ny regjering ha presentert programmet sitt overfor parlamentet, og ha sørget for å få dets tillit (se grunnlovens § 94.1 og 3).

En kan si at en går et skritt videre, og etablerer en høyere terskel ved regjeringdannelsen, i de tilfellene beslutningsregelen er *absolutt flertall*. Spania, Tyskland, Slovenia, Slovakia og Tsjekkia er eksempler på land som i utgangspunktet krever at over halvdel av parlamentsmedlemmene må gi sin støtte før en ny regjering kan ta sete.

I de mange tilfeller hvor det kreves tiltredelsesvotering i en eller annen form, spesifiseres det bare en flertallsregel. Særlig i en del nyere konstitusjoner finner en også bestemmelser om hvilke aktører som skal involveres i sonderinger og forhand-

linger forut for voteringene (for eksempel i Sverige). Det finnes også etterhvert flere eksempler på grunnlover som nokså detaljert angir hva som skjer dersom en regjeringssløsning ikke får det nødvendige flertall i tiltredelsesavstemningen, eller hva som skjer hvis flere regjeringalternativer gjør seg gjeldende. La oss se på noen eksempler. I Tyskland må kanslerkandidaten som i utgangspunktet foreslås av presidenten velges av Forbundsdagen med absolutt flertall. Hvis denne kandidaten ikke blir valgt, kan forsamlingen i løpet av de neste 14 dagene velge en annen kandidat til regjeringssjef. Kravet i denne "andre runden" er også absolutt flertall. Lykkes ikke de folkevalgte i å samle seg om en kandidat innen tidsfristen, hvilket selvsagt er lite sannsynlig, skal det likevel gjennomføres et valg ved utløpet av 14-dagers perioden. Presidenten har nå anledning til enten å utnevne den kandidaten som får flest stemmer til kansler, eller å skrive ut nyvalg (se den tyske grunnlovens § 63).⁴

I Spania finnes beslektede regler. Etter hvert valg pålegges kongen å gjennomføre konsultasjoner med partigruppene i underhuset. Siktepunktet er å komme frem til et statsministerforslag (forslag til "regjeringspresident"). Kandidaten som får oppdraget legger frem sin regjeringserklæring, og ber deretter om parlamentets tillit. Ved denne tillitsvoteringen er kravet absolutt flertall, og passerer kandidaten ikke dette hinderet første gang, gjennomføres en ny votering etter 4 dager. Ved den andre avstemningen er vanlig flertall nok til å gi regjeringen tillit. Skulle heller ikke dette hinderet bli passert, er det duket for nye regjeringforslag med repetisjon av fremgangsmåten som er nevnt. Hvis det i løpet av et par måneder ikke lar seg gjøre å etablere en ny regjering som nyter underhusets tillit, skal kongen oppløse begge kamrene av nasjonalforsamlingen (se den spanske grunnlovens § 99).

Slovenia har også detaljerte voteringsregler i tilknytning til regjeringdannelsen, med Tyskland som inspirasjonskilde. Etter å ha konsultert med de forskjellige partigruppene, skal den folkevalgte presidenten foreslå en statsministerkandidat. For å bli valgt trenger kandidaten absolutt flertall i en *hemmelig* avstemning i parlamentet (underhuset). Blir kandidaten ikke akseptert, innledes en to ukers periode hvor navn på nye kandidater kan bringes opp. Presidenten har anledning til å opprettholde det forslaget til statsminister som opprinnelig ble fremmet, eller å komme med et nytt navn. Grupperinger på minst 10 parlamentsmedlemmer kan også lansere kandidater. I en ny votering stemmes det først over presidentens (nye) kandidat. Blir ikke forslaget godkjent av flertallet, blir det stemt over andre kandidater. Voteringsrekkefølgen bestemmes av tidspunktet for nominasjon, slik at den kandidaten som er foreslått sist, får prøve seg til slutt i voteringen (såfremt tidligere kandidater ikke godkjennes).⁵ Skulle dette ikke føre frem, åpnes det adgang for presidenten til å oppløse parlamentet.⁶

Vi merker oss også at Finland har etablert nye regler for regjeringdannelsen. I den finske grunnloven har det vært en formulering om at regjeringen må ha parlamentets tillit.⁷ Nyordningen fra mars 2000 innebar at Riksdagen velger statsminister (se § 61 i Finlands nye grunnlov). Partigruppene pålegges å forhandle med sikte på å finne frem til en regjering. Riksdagspresidenten meddeler navnet på den statsministerkandidaten som utkrystalliserer seg overfor statsoverhodet (presidenten), og vedkommende utnevnes hvis et vanlig flertall av representantene bifaller forslaget. Hvis kandidaten ikke oppnår tilstrekkelig støtte, skal det fore-

slås en ny kandidat. Dersom dette forslaget også blir nedstemt, arrangeres en tredje, åpen avstemningsrunde der den statsministerkandidaten som får flest stemmer seirer.

Det er ingen grunn til at lange voteringsforløp av den typen vi har skissert ovenfor skal forekomme i praksis. Viktigheten av reglene ligger på et annet plan. Detaljerte bestemmelser av denne typen kan påvirke regjeringsforhandlingene ved å definere presist hva som vil skje dersom en flertallsgruppering *ikke* oppnår enighet, og forhandlingene bryter sammen. I noen av tilfellene oppløses parlamentet som ytterste konsekvens av at regjeringsforhandlingene mislykkes; nyvalg ligger dermed i bunnen som en trussel.

Tabell 1. Voteringer ved innsettelse av nye regjeringer (investitur) i utvalgte land

Land	Investitur (flertallsregel)
Portugal	Regjeringen godtatt hvis ikke et absolutt flertall stemmer mot
Sverige	Regjeringen godtatt hvis ikke et absolutt flertall stemmer mot
Belgia	<i>Vanlig flertall</i>
Finland	<i>Vanlig flertall</i> (fra mars 2000)
Hellas	<i>Vanlig flertall</i> ^b
Irland	<i>Vanlig flertall</i>
Italia	<i>Vanlig flertall</i>
Sveits ^a	<i>Vanlig flertall</i>
Spania	Absolutt flertall
Tyskland	Absolutt flertall
Slovakia	<i>Vanlig flertall</i>
Tsjekkia	<i>Vanlig flertall</i>
Polen	Absolutt flertall
Slovenia	Absolutt flertall
Ungarn	Absolutt flertall

Noter: Det er ingen andre vesteuropeiske land enn de som er nevnt i tabellen som praktiserer ordninger med tiltredelsesvoterings. a. Sveits har ikke et parlamentarisk styringssystem selv om regjeringen utgår fra parlamentet. b. Det er en modifisert variant av vanlig flertall som gjelder. Mer enn halvparten av de tilstedeværende må stemme for (de som måtte stemme blankt telles med), og de som stemmer for må utgjøre mer enn en fjerdedel av parlamentsmedlemmene.

Kilder: Rasch (1995), Bergman (1995), De Winter (1995) og konstitusjoner hentet fra ICL International Constitutional Law (<http://www.uni-wuerzburg.de/law/>).

Noen er tilbøyelige til å plassere Nederland i samme kategori som land med investitur, selv om noen formell bestemmelse av denne typen ikke finnes (Bergman, 1995: 44). Det eksisterer imidlertid en sterk uformell norm om at regjeringer bør ha basis i et flertall i parlamentet. De få tilfellene av minoritetsregjeringer som har forekommet i Nederland har alle vært kriseløsninger for kortere perioder. I den grad en slik politisk norm faktisk gjør seg gjeldende, skulle den imidlertid representere en vel så sterk spore til flertallsregjeringer som investiturbeslutninger kan være. Siden en helt uformell, politisk spilleregulering på dette området ikke kan sikres gjennom rettslige sanksjoner, må den være selvoppretholdende. Det er imidlertid

ikke klarlagt hvordan dette er mulig, og hvorfor normen ikke forvitrer som følge av partikonkurransen.⁸

Tilsvarende betraktninger kan gjøres gjeldende for Luxemburg. Igjen henvises det til en uformell norm om at regjeringer skal ha flertall, som forklaring av at det i praksis bare dannes regjeringer med solid parlamentarisk basis. Formell tiltredelsesvotering finnes imidlertid ikke (De Winter, 1995: 134).

Hva kan oppnås ved en ordning med investitur? For det første klargjør avstemningen – enten den tar form av et valg av statsminister eller en tillitsvotering – hvor omfattende parlamentarisk basis regjeringen har, og hvis stemmegivningen ikke er hemmelig, fremgår det tydelig hvem som har støttet den aktuelle regjeringskonstellasjonen. For det andre innebærer en votering at det etableres et høyere hinder å passere ved regjeringsdannelsen enn i andre systemer, særlig hvis det gjelder en regel om absolutt flertall. Dette utelukker ikke at mindretallsregjeringer fortsatt kan bli dannet, men hinderet bidrar til å utelukke regjeringsalternativene med den svakeste parlamentariske basis.

Mistillitsordninger

Mistillitsinstituttet utgjør parlamentarismens kjerne. Også på dette området er det stor variasjon å spore ulike land imellom. Det vi særlig skal sette søkelyset på i dette avsnittet, er hvilke regler som gjelder for vedtakelsen av mistillitsforslag. Det skulle være unødvendig å si at det er mange sider ved mistillitsordningene som ikke blir berørt i diskusjonen, for eksempel hvordan et forslag må være formulert for å kunne tvinge gjennom en regjerings avgang.⁹

Som oftest krever forslag som reiser mistillit mot regjeringen eller ministre *vanlig flertall* for å bli vedtatt. Vi kan merke oss at dette er en vedtaksregel som innebærer at hverken den sittende regjering eller forslaget om mistillit i utgangspunktet blir favorisert; ved vanlig flertall er de foreliggende alternativene likestilte, og blir behandlet helt nøytralt.¹⁰ I motsetning til Stortinget, har folkevalgte andre steder ikke noen plikt til å stemme for eller mot forslag. Representantene kan avstå fra å stemme, eller stemme blankt. I prinsippet betyr dette at flertallet bak en mistillitserklæring godt kan utgjøre (langt) mindre enn halvparten av medlemmene i forsamlingen.

I enkelte land kreves *absolutt flertall* ved mistillitsvoteringer. For å bli vedtatt, må et forslag med andre ord oppnå støtte fra over halvdel av *medlemmene* i forsamlingen. Det å avstå fra å stemme, vil i denne situasjonen slå ut i favør av dem som ønsker at regjeringen skal bli sittende. Slik sett er det lettere å få et mistillitsforslag avvist, enn akseptert. Frankrike, Hellas, Portugal og Sverige krever absolutt flertall ved mistillitsvoteringer. I Frankrike favoriseres regjeringen også ved tillitsvoteringer; regjeringen har fått det som den vil dersom et flertall av parlamentsmedlemmene ikke stemmer annerledes enn den ønsker. Frankrike har for øvrig også noen mer spesielle ordninger på dette området. Én av ordningene – ”giljotinen” i grunnlovens § 49.3 – går for eksempel ut på følgende: Regjeringen kan annonsere at den setter sin stilling inn på å få et lovforslag gjennom, og hvis opposisjonen ikke har fått et mistillitsforslag vedtatt i løpet av kort tid, så er lovforslaget å anse som akseptert – til tross for at det ikke er votert over det. Dette er

et uvanlig sterkt virkemiddel i hendene på en regjering. Samtidig er det bred enighet om at det er et tegn på svakhet virkelig å ta det i bruk.¹¹

Hvis navnet på den nye regjeringssjefen må inngå som en del av forslaget om mistillit for at det skal få effekt for regjeringssituasjonen, er det tale om en ordning med *konstruktiv mistillit*. Det er opplagt mer krevende å få vedtatt et mistillitsforslag av denne typen, enn ordinære mistillitserklæringer. Ordningen ble først innført på nasjonalt plan i Vest-Tyskland i 1949. I dag har Spania, Belgia (fra 1995) og enkelte nye demokratier i Øst-Europa fulgt etter. I tabell 2 er det gitt en oversikt over mistillitsordninger i utvalgte land.

Tabell 2. Flertallsregel ved behandling av mistillitsforslag i utvalgte land

Land	Mistillitsforslag (flertallsregel)
Danmark	Vanlig flertall
Finland	Vanlig flertall
Irland	Vanlig flertall
Island	Vanlig flertall
Italia	Vanlig flertall
Luxemburg	Vanlig flertall
Nederland	Vanlig flertall
Norge	Vanlig flertall
Storbritannia	Vanlig flertall
Østerrike	Vanlig flertall
Frankrike	<i>Absolutt flertall^c</i>
Hellas	<i>Absolutt flertall</i>
Portugal	<i>Absolutt flertall</i>
Sverige	<i>Absolutt flertall</i>
Belgia	Konstruktiv mistillit (absolutt flertall) ^a
Spania	Konstruktiv mistillit (absolutt flertall) ^b
Tyskland	Konstruktiv mistillit (absolutt flertall) ^c
Slovakia	Vanlig flertall
Tsjekkia	<i>Absolutt flertall</i>
Polen	Konstruktiv mistillit (absolutt flertall)
Slovenia	Konstruktiv mistillit (absolutt flertall)
Ungarn	Konstruktiv mistillit (absolutt flertall)

Noter: a. Konstruktiv mistillit innført fra 1995. Se grunnlovens § 96.2. b. Ved tillitsvoteringer (kabinetsspørsmål) trenger regjeringssjefens forslag absolutt flertall for å bli vedtatt (se Huber, 1996: 271). c. Regjeringen er "favorisert" også ved tillitsvoteringer (kabinetsspørsmål), i den forstand at regjeringssjefens forslag vedtas hvis ikke et absolutt flertall av parlamentsmedlemmene stemmer mot (se Huber, 1996: 271).

Kilder: Rasch (1995) og konstitusjoner hentet fra ICL International Constitutional Law (<http://www.uni-wuerzburg.de/law/>).

Det er ikke helt uvanlig at det legges visse begrensninger på adgangen til å fremme mistillitsforslag. I Sverige kan for eksempel ikke et mistillitsforslag fremmes uten at det har støtte fra minst 35 riksdagsmedlemmer (10 prosent). Italia har en tilsva-

rende regel om at en tiendedel av deputertkammerets medlemmer må signere for å initiere en mistillitsvotering, og spørsmålet kan ikke debatteres før tre dager etter at det er satt frem. Hellas og Tsjekia har satt terskelen for fremsettelse til minst 50 representanter, som er henholdsvis 17 og 25 prosent av representantene. Hellas har imidlertid gått så langt i beskyttelse av regjeringen, at hvis et nytt mistillitsforslag skal kunne fremsettes innen seks måneder etter det foregående, så må et flertall av de folkevalgte signere det. Som vi forstår gjør denne typen regler det umulig for små grupperinger å sette mistillitsspørsmålet på den parlamentariske dagsordenen, og bidrar til å sikre at tid ikke benyttes på å debattere helt urealistiske mistillitsforslag. I den grad begrensningene gjelder adgangen til å fremsette forslag, og ikke innholdet i forslagene, ligger det her neppe noen alvorlig kime til begrensning av statsrådenes parlamentariske ansvar. Forutsatt, selvfølgelig, at hindrene som er satt opp er moderate.

Positiv og negativ parlamentarisme

I de nordiske landene bortsett fra Finland går det parlamentariske styresettet ut på at regjeringen ikke trenger parlamentets tillit i streng forstand, men den må unngå forsamlingens mistillit. *Ikke mistillit* kan sies å være et svakere vilkår enn *positiv tillit*. Det er nok at regjeringen blir tolerert av parlamentsflertallet. Dette kan kalles *negativ parlamentarisme*.¹²

Med *positiv parlamentarisme* siktes det til systemer der det foreligger et tettere tillitsforhold mellom parlamentsflertall og regjering, først og fremst ved at enhver ny regjeringen må voteres inn av et flertall. Det innebærer at når regjeringen tar fatt på sitt virke, har den parlamentsflertallet i ryggen. Det betyr imidlertid *ikke* at regjeringen må utgå fra et flertall i parlamentet; ingen land har som formelt vilkår at bare flertallsregjeinger kan dannes.

Den positive parlamentarismen er klarere hvis absolutt flertall kreves ved innsettelse, enn om det holder med vanlig flertall. Likedan kan en ta hensyn til om det finnes strengere regler enn vanlig flertall i forbindelse med behandlingen av mistillitsforslag. På dette grunnlag er det i tabell 3 satt opp en tentativ klassifisering av utvalgte land. Belgia, Spania, Tyskland, Polen, Slovenia og Ungarn er klare tilfeller av positiv parlamentarisme. Norge og Danmark er av de landene som faller i den motsatte ytterlighet.

I det store og hele skulle vi forvente at land med positiv parlamentarisme gjennomgående har regjeringer med mer solid parlamentarisk basis enn de øvrige landene. Det skyldes først og fremst at det er vanskeligere å erobre regjeringskontorene, i og med at positiv tillit står som et vilkår for å overta roret. Vi skal se litt nærmere på denne hypotesen, og som første skritt redegjør vi nærmere for hva slags regjeringer som preger europeiske land.

Regjeringer i Europa

Før vi beskriver regjeringssituasjonen i Europa i etterkrigstiden, må vi si et par ord om hva som regnes som en ny regjering i tabellene som presenteres. Ulike måter å telle på kan ha betydning for mønsteret som fremkommer. I de fleste tilfellene legger vi til grunn at det dreier seg om en ny regjering når (1) regjeringens

Tabell 3. Positiv og negativ parlamentarisme i utvalgte, europeiske land

Positiv parlamentarisme	Negativ parlamentarisme
Belgia	Danmark
Spania	Finland
Tyskland	Island
Hellas	Luxemburg
Finland ^d	Norge
Irland	Storbritannia
Italia	Østerrike
	Nederland ^a
	Frankrike ^b
	Portugal ^c
	Sverige ^c
Polen	
Slovenia	
Ungarn	
Tsjekkia	
Slovakia	

Noter: Jo lenger mot venstre et land er plassert, desto klarere positiv parlamentarisme. a. Det eksisterer en sterk uformell norm om at regjeringer bør ha flertall bak seg i parlamentet, men det formelle regelverket inneholder ikke noen bestemmelse om investitur. b. Frankrike er plassert i en mellomstilling på grunn av at regjeringen er favorisert både ved tillits- og mistillitsvoteringer. c. Landet kommer i en mellomstilling primært fordi mistillitsforslag krever absolutt flertall for å bli vedtatt. Investiturbeslutningen bidrar kun til å formalisere en negativ form for parlamentarisk regjeringsdannelse. d. Fra 1 mars 2000, da den nye finske grunnloven trådte i kraft. Kilder: Rasch (1995), De Winter (1995), Bergman (1995) og konstitusjoner hentet fra ICL International Constitutional Law (<http://www.uni-wuerzburg.de/law/>).

partisammensetning endres, (2) når en ny statsminister tar over eller (3) når regjeringens parlamentariske basis endres (selv om det for eksempel er samme regjering som blir sittende etter et valg).

Det er få land som helt har unngått at det dannes mindretallsregjeringer. I oversikten i tabell 4 dreier det seg kun om Luxemburg og Ungarn. Det er imidlertid ganske mange land hvor andelen mindretallsregjeringer ikke utgjør mer enn 10-15 prosent. I tabellen er det også beregnet hvor stor andel av tiden det enkelte land har vært styrt av flertallsregjeringer. Det er bare fire av landene i oversikten som har hatt mindretallsregjeringer ved roret i lengre tid enn de har hatt flertallsregjeringer, nemlig Norge, Sverige, Danmark – og Polen.¹³ Mer enn halvparten av landene har hatt flertallsregjeringer i over tre fjerdedeler av perioden som dekkes.

I tabell 5 er det skilt mellom flere typer regjeringer, og forskjellige land med beslektede regjeringsmønstre er gruppert sammen. Vi ser at i de skandinaviske landene har særlig mindretallsregjeringer utgått fra ett parti forekommet hyppig, men det har også vært mange mindretallskoalisjoner. Med minste vinnende koalisjoner menes flertallsregjeringer som består av to eller flere partier, og som ville

Tabell 4. Andelen av tiden utvalgte land har vært styrt av flertallsregjeringer, og prosent mindretallsregjeringer av alle regjeringer i samme tidsperiode^a (prosent)

Land	Tid med flertallsregjeringer	Andel mindretallsregjeringer ^b
Luxemburg (1945-1996)	100,0	0,0 (N=17)
Ungarn (1990-1998)	100,0	0,0 (N=3)
Island (1944-1996)	97,2	17,4 (N=23)
Tyskland (1949-1998)	96,8	3,8 (N=26)
Østerrike (1945-1996)	96,6	4,2 (N=24)
Belgia (1945-1996)	96,3	7,5 (N=40)
Nederland (1945-1996)	96,8	13,6 (N=22) ^c
Storbritannia (1945-1996)	94,0	10,0 (N=20)
Tsjekkia (1993-1996)	89,4	50,0 (N=2)
Hellas (1974-1996)	82,9	6,7 (N=15)
Frankrike (1945-1958)	69,0	36,7 (N=30)
(1958-1996)	81,4	17,2 (N=29)
Finland (1945-1999)	78,4	23,9 (N=46)
Slovakia (1993-1996)	72,3	50,0 (N=4)
Portugal (1974-1996)	71,4	14,3 (N=21)
Irland (1948-1996)	64,4	42,9 (N=21)
Spania (1975-1996)	59,2	55,6 (N=9)
Italia (1946-1996)	59,2	36,1 (N=61)
Norge (1945-1999)	44,0	63,0 (N=27)
(1961-1999)	21,9	84,2 (N=19)
Polen (1989-1996)	43,7	50,0 (N=8)
Sverige (1946-1996)	27,4	68,0 (N=25)
Danmark (1945-1996)	16,9	87,5 (N=32)

Noter: a. Grunnlagsmaterialet for tabellen er utarbeidet av stud.polit. Ivar Areklett. b. Prosentueringsbasis (N) inkluderer forretningsministerier. c. Ifølge Woldendorp et al. (1998) er alle mindretallsregjeringene i Nederland i realiteten forretningsministerier.

Tabell 5. Oversikt over regjeringsløsninger i utvalgte land i etterkrigstiden 1945-1996 (eksklusive forretningsministerier)

Land	Overtallige koalisjoner	Ettparti flertall	Minste vinnende koalisjoner	Mindre-talls koalisjoner	Ettparti mindretall
Skandinavia (Norge, Sverige, Danmark) ^a (N=82)	0 (0)	11% (9) ^b	15% (12)	24% (20)	50% (41)
Island og Finland (N=60)	37% (22) ^c	0 (0)	42% (25)	11% (7)	10% (6)
Italia, Irland, Spania og Portugal (N=94)	40% (38) ^d	11% (10)	12% (11)	14% (13)	23% (22)
Kontinentet (Frankrike, Tyskland, Luxemburg, Belgia, Nederland, Østerrike) (N=139)	25% (35)	4% (6)	62% (86)	4% (5)	5% (7)
"Britiske" systemer (Storbritannia, Canada, New Zealand) (N=64)	0 (0)	84% (54)	3% (2)	0 (0)	13% (8) ^e
Totalt (N=439)	22% (95)	18% (79)	31% (136)	10% (45)	19% (84)
		Flertallsregjeringer: 71% (310)		Mindretallsregjeringer: 29% (129)	

Noter: Franske tall er begrenset til V republikk. a. Tallene er oppdatert, slik at de gjelder 1945-1999. b. Danmark har ikke hatt noen flertallsregjering utgått fra ett parti.

c. Alle bortsett fra en overtallig koalisjon er å finne i Finland. d. De aller fleste av de overtallige koalisjonene registrert i Italia. e. Nesten alle mindretallsregjeringene registrert i Canada (7 av 8).

Kilder: Woldendorp et al. (1995) for alle land utenom Portugal og Spania, Bruneau og Macleod (1986), Strøm (1990).

tape sitt flertall hvis ett av partiene gikk ut av regjeringen. Samlet sett har 15 prosent av de skandinaviske regjeringene vært av denne karakter. Det har med andre ord sjelden latt seg gjøre å stable ordinære flertallskoalisjoner på benene. Når det gjelder de to andre nordiske landene – Finland og Island – har imidlertid flertallskoalisjoner vært det typiske. En stor andel av disse koalisjonene har vært "overtallige".¹⁴ Det vil si at regjeringen har inkludert partier som strengt tatt ikke er nødvendige for å sikre flertall.

Land i Sør-Europa er gruppert sammen med Irland. Det som kanskje er mest bemerkelsesverdig med disse landene, er at det finnes en ganske stor spredning med hensyn til regjeringsløsninger. Alle de fem typeregjeringer gjør seg gjeldende. Andelen mindretallsregjeringer utgått fra ett parti er ikke ubetydelig.

Landene på kontinentet preges i høy grad av flertallsregjeringer. Få av dem skyldes at noe enkelt parti har oppnådd flertall i parlamentet alene. Flertallsregjeringene er med andre ord stort sett koalisjoner. Over 3/5 av alle regjeringene i landene som er gruppert sammen har vært minste vinnende flertallskoalisjoner, mens hver fjerde regjering har vært overtallig.

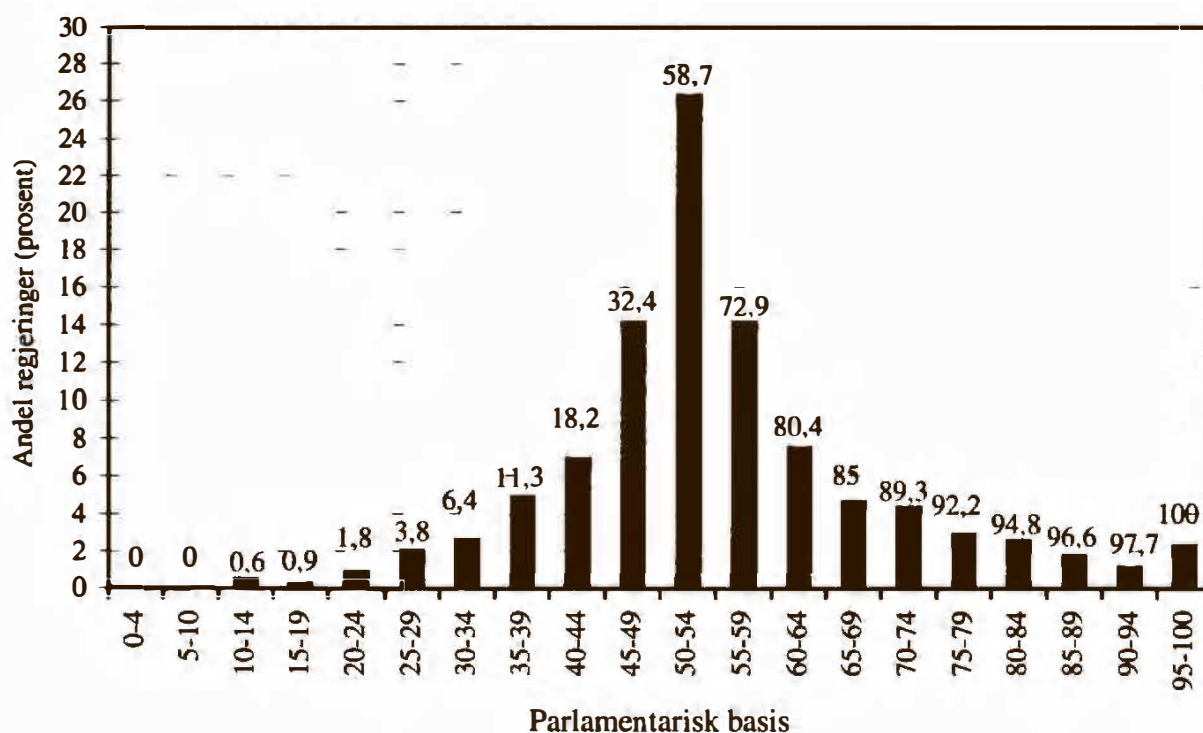
Storbritannia og beslektede land skiller seg ut ved at regjeringene stort sett har utgått fra et parti med flertall i parlamentet. Det skyldes ikke at det normalt har vært et tilsvarende flertall i folket. Flertallet i parlamentet er "fabrikkert" av valgordningen. Dette kan illustreres ved å se på hvilken oppslutning blant *velgerne* forskjellige lands regjeringer har hatt (Rasch, 2000: 101). I gjennomsnitt har 45 prosent av velgerskaren stått bak britiske regjeringer i etterkrigstiden, selv om det stort sett har vært tale om flertallsregjeringer. Til sammenligning har 55 prosent av velgerne i snitt stått bak tyske regjeringer. Dette skyldes en svært proporsjonal ("rettferdig") valgordning, i kombinasjon med det forhold at så godt som alle regjeringer har vært flertallskoalisjoner. Tallene for Norge og Danmark, hvor mindretallsregjeringer preger bildet, er henholdsvis 42 og 40 prosent. Med andre ord: Det har stort sett stått en nesten like stor andel av velgerskaren bak norske regjeringer som britiske.

Hvor utbredt mindretallsregjeringer alt i alt er, avhenger av hvilke land vi inkluderer (og påvirkes av om vi utelukker rene forretningsministerier eller ikke). I tabell 5 fremkommer en total på 29 prosent mindretallsregjeringer. De fleste analyser ligger omtrent i dette leiet: Regjeringer uten flertall utgjør i underkant av 1/3 av det totale antall regjeringer i parlamentariske land i etterkrigstidens Europa.¹⁵ Vi kan ellers merke oss at de fleste mindretallsregjeringer ikke har en helt smal parlamentarisk basis. Tar vi utgangspunkt i de landene i tabell 4 som har en lengre parlamentarisk historie, får vi en fordeling av regjeringenes basis som i figur 1.

Tallene over hver søyle i diagrammet viser hvor stor andel av regjeringene som befinner seg på de ulike nivåene av parlamentarisk basis (kumulerte prosentandeler). Det er for eksempel bare vel 11 prosent av alle regjeringer som har under 40 prosent av parlamentet i ryggen. En veldig stor andel av regjeringene ligger på rundt 50 prosent av mandatene som basis; nesten 60 prosent av alle regjeringer har under 55 prosent parlamentsoppslutning. I dette europeiske bildet fremstår den norske sentrumsregjeringen ledet av Kjell Magne Bondevik 1997-2000, med utspring i kun en fjerdedel av Stortinget, som svært uvanlig.

Det er relativt stor variasjon i regjeringenes varighet i parlamentariske land. Norge ligger omtrent på gjennomsnittet for de landene som er inkludert i tabell 6, mens Danmark fremstår som mer ustabil.¹⁶ Holder vi oss til de europeiske landene i tabellen, og knytter an til kolonnene i tabell 4, er det ikke noe klart mønster i retning av større regjeringsstabilitet i land som preges av flertallsregjeringer.¹⁷ Nærmere analyse er imidlertid påkrevet for å kunne trekke sikre konklusjoner.

Figur 1. Regjeringenes parlamentariske basis i et utvalg parlamentariske land i etterkrigstiden. (N=346 regjeringer)

Betydningen av institusjonelle forhold

Hvilken betydning har innsettelsesvoteringer (investitur) og utformingen av mistillitsinstituttet for regjeringsforholdene i et land? Koalisjonsteorien har i liten grad vært opptatt av dette spørsmålet.¹⁸ Analyser utført av Torbjörn Bergman indikerer imidlertid at det kan være en sammenheng mellom måten parlamentarismen er institusjonalisert på, og innslaget av mindretallsparlamentarisme.¹⁹ Vi skal følge i samme fotspor, men med en litt annen gruppe land. Det bør samtidig understrekes at det er klare begrensninger knyttet til denne typen sammenlignende analyser. Selv om en finner et relativt klart empiriske mønster tverrnasjonalt, er det ikke opplagt hva det for eksempel vil bety for et enkelt land å bevege seg fra negativ til positiv parlamentarisme.

I det store og hele synes arten parlamentarisme – hvorvidt den er negativ eller positiv – å påvirke regjeringdannelsen slik en skulle forvente. Gitt den gruppen av stater vi har å forholde oss til, er det en svak tendens til mer flertallsstyre (målt som andel av tiden med flertallsregjeringer) i de land som har en eller annen form for positiv parlamentarisme. Sammenhengen er imidlertid ikke sterkere enn at den lett kan tenkes å bli påvirket av hvilke land som inkluderes i analysen. Det er også viktig å være oppmerksom på at dette er gjennomsnittstall, og at det er betydelig variasjon innenfor hver av kategoriene positiv og negativ parlamentarisme. Andelen mindretallsregjeringer er en god del høyere i land med negativ parlamentarisme enn i de øvrige landene (en forskjell på 9 prosentpoeng). Forskjellen blir imidlertid klarere om vi setter fokus på smale mindretallsregjeringer. Selv om det i og for seg er vilkårlig, har vi valgt å sette kuttet ved en parlamentarisk basis på 40

Tabell 6. Gjennomsnittlig regjeringsvarighet og lengde på faktisk valgperiode i utvalgte land i etterkrigstiden

Land	Regjeringsvarighet (år) ^a	Faktisk valgperiode (år) ^b	Regjeringsvarigheten som andel av faktisk valgperiode (prosent)
Canada	2,54	3,25	78,2
Irland	2,42	3,25	74,5
Østerrike	2,53	3,42	73,9
New Zealand	2,15	2,92	73,6
Australia	1,84	2,50	73,6
Spania	2,38	3,25	73,2
Nederland	2,50	3,50	71,4
Hellas	2,16	3,08	70,1
Danmark	1,75	2,50	70,0
Storbritannia	2,55	3,75	68,0
Portugal	1,86	2,75	67,6
Sverige	2,07	3,17	65,3
Island	2,17	3,33	65,2
Frankrike	2,08	3,83	54,3
Tyskland	2,03	3,75	54,1
Belgia	1,68	3,17	53,0
Norge	2,11	4,00	52,8
Israel	1,48	3,58	41,3
Finland	1,18	3,58	32,9
Italia	0,99	4,00	24,8

Noter: a. Tallene er hentet fra Lijphart (1999: 132-133), og måler gjennomsnittlig regjeringsvarighet i etterkrigstiden (1945-1996). Det regnes som en ny regjering hvis partisammensetningen endres, hvis det kommer en ny statsminister eller den parlamentariske basis endres (for eksempel som følge av et valg). b. Tallene er fra Rasch (2001), tabell 3 (hvor nærmere kilder angis), og måler gjennomsnittlig lengde mellom parlamentsvalgene i etterkrigstiden (1946-1999).

prosent av mandatene i nasjonalforsamlingen. Det viser seg at det er ytterst få regjeringer som har en svakere basis enn dette i systemer med positiv parlamentarisme, mens regjeringer under 40 prosent-merket utgjør vel 15 prosent av regjeringene i land med negativ parlamentarisme. Hvis vi også tar hensyn til tiden en regjering sitter ved roret, og teller opp hvor mange smale regjeringer som har styrt mer enn et år, så finner vi ikke noe eksempel innenfor de landene vi har kategorisert under positiv parlamentarisme. Det betyr nok at minoritetsregjeringer med svak parlamentarisk basis først og fremst utgjør en slags kriseløsninger eller overgangsfenomener i disse landene. I land med negativ parlamentarisme er imidlertid nesten hver tiende regjering en med svak parlamentarisk basis og som ikke kan sies å være spesielt kortlivet.

Mindretallsregjeringer finner en innenfor både positiv og negativ parlamentarisme. Det er likevel all grunn til å tro at positiv parlamentarisme – først og fremst

Tabell 7. Forekomsten av mindretallsregjeringer i land med positiv og negativ parlamentarisme. Gjennomsnittstall

	Land med positiv parlamentarisme ^a	Land med negativ parlamentarisme ^b
Andel av tiden med flertallsstyre	76,5 %	71,0 %
Andel mindretallsregjeringer	24,4 %	33,5 %
	(N=168)	(N=266)
Andel regjeringer med parlamenta- risk basis under 40 prosent	1,0 %	15,4 %
	(N=168)	(N=266)
Andel regjeringer med parlamenta- risk basis under 40 prosent, og som har styrt mer enn 1 år	0 %	9,0 %
	(N=168)	(N=266)

Noter: Landene er klassifisert på grunnlag av tabell 4 (bare vesteuropeiske land er medregnet). a. Landene Spania, Tyskland, Hellas, Belgia, Irland og Italia. b. Landene Danmark, Finland, Frankrike, Island, Luxemburg, Norge, Østerrike, Nederland, Portugal og Sverige. De to sistnevnte landene er ført opp under negativ parlamentarisme fordi de har et investitur som kun formaliserer en negativ beslutningsregel (jf. tabell 4). Storbritannia er ikke tatt med. På grunn av valgordningen vil landet normalt ha et flertallsparti.

med en eller annen form for investitur – representerer en buffer mot en minoritetsparlamentarisme som kjennetegnes av små og svake regjeringer.

En litt annen side ved positiv parlamentarisme bør nevnes til slutt. I og med at det er mer krevende å stable på benene en regjering som nyter parlamentets positive tillit, enn en som "kun" trenger å unngå mistillit, må en også forvente at prosessene med å danne regjering vil ta lenger tid. Empiriske analyser tyder på at det i gjennomsnitt tar vel en uke mer å få en regjering under positiv parlamentarisme.²⁰

Avslutning

I denne artikkelen er det på den ene siden redegjort for parlamentarismens instrumenter i forskjellige land, og på den andre siden spekulert litt over om utformingen av disse instrumentene har noe å si for innslaget av mindretallsparlamentarisme. Vi har sett at en rekke parlamentariske land har et investitur i en eller annen variant. Vi har videre redegjort for utformingen av mistillitsinstituttet i forskjellige land, og også på dette området er det en del variasjon å spore.

Det empiriske materialet vi har utnyttet, tyder på at regelverket på området *har* betydning for regjeringsforholdene. Land med positiv parlamentarisme synes i det minste å ha etablert en buffer mot at regjeringer med smal parlamentarisk basis blir sittende med regjeringsansvaret annet enn i kortere perioder. Ved å gå fra negativ til positiv parlamentarisme, kan en imidlertid ikke på noen måte gardere seg helt mot minoritetsstyre. Slik sett kan vi ikke organisere oss bort fra mindretallsparlamentarismen, men vi kan gjøre det mindre sannsynlig at det dannes veldig svake regjeringer.

Et spørsmål som ikke er drøftet i artikkelen, er hvilke fordeler og ulemper som er knyttet til henholdsvis mindretalls- og flertallsparlamentarisme. En kan ikke uten

videre se på mindretallsregjeringer som et problem; det kan gis gode argumenter både for og mot minoritetsstyre.

Noter

1. Takk til Ivar Areklett og Roger Pedersen for forskningsassistanse. Jeg har fått svært nyttige kommentarer av Torbjörn Bergman og tidsskriftets to anonyme konsulenter.
2. I 1978 ble Ola Ullsten foreslått som statsministerkandidat. Ullsten oppnådde ikke noe flertall for sitt kandidatur i avstemningen, men siden blant annet Sosialdemokratene avholdt seg fra å stemme, unngikk Ullsten å få et absolutt flertall mot seg. Ullstens regjering hadde en parlamentarisk basis på bare 11 prosent av riksdagsmedlemmene.
3. Portugal har en ordning som ligner på den svenske (dog slik at det er den folkevalgte presidenten heller enn parlamentspresidenten som spiller en rolle ved regjeringsdannelsen). En ny regjering må presentere regjeringserklæringen sin i parlamentet innen 10 dager etter at statsministeren har fått oppdraget. Hvis et absolutt flertall ikke stemmer mot erklæringen, er den godtatt.
4. Hvis en kanslerkandidat får absolutt flertall i den tredje runden (ved utløp av perioden på 14 dager), plikter presidenten å utnevne ham eller henne. Nyvalg blir dermed ikke aktualisert.
5. Dette er den samme prosedyre som Stortinget benytter hvis det foreligger flere forslag i en sak (seriemetoden, jf Forretningsordenen § 43, 2. ledd). Reglene for å bestemme voteringsrekkefølgen er imidlertid ikke identiske, og det slovenske parlamentet opererer med en mer krevende flertallsregel enn Stortinget gjør. Slovenia er det eneste tilfellet jeg kjenner til hvor seriemetoden benyttes ved personvalg (eller valg av regjeringssløsning).
6. Parlamentarikerne har rettere sagt én sjanse til. De har mulighet til å velge en president i løpet av de neste 48 timene, fortsatt ved bruk prosedyren som er nevnt i teksten, men nå med vanlig flertall som beslutningsregel. Se den slovenske grunnlovens § 111.
7. Se den tidligere finske grunnloven § 36.1. Denne grunnlovens bokstav om parlamentets tillit har imidlertid ikke betydd at finske regjeringer før reformen av 2000 har måttet demonstrere i en votering at de faktisk har hatt tillit. Slik sett har den finske regjeringsdannelsen i realiteten bygget på de samme prinsippene som i Norge og Danmark.
8. Hos Andeweg og Irwin (1993: 110) ligger vekten på monarkens rolle ved regjeringsdannelsen, heller enn at det gjør seg gjeldende en norm om flertallsregjeringer. Med henvisning til dronningen sier de: "She does not form the new government herself but, after intensive consultations involving all parliamentary parties' leaders, she appoints a *formateur* or an *informateur* to preside over the negotiations between the prospective governing parties. It is through her choice of (*in*)*formateur*, and through the wording of his assignment, that the Queen exercises her influence." Nyansene i monarkens ordvalg antas å ha stor betydning: "If the (*in*)*formateur* is instructed to form 'a Cabinet that can be relied on to have the confidence of a majority in the States-General', minority coalitions are obviously excluded, which is not the case if the royal assignment speaks simply of the formation of 'a Cabinet'."
9. Når det gjelder formuleringen av et mistillitsforslag, har det i Norge skjedd en glidning de siste par tiårene. Det antas i dag ikke å være tvil om at mistillit er reist, hvis forslaget inneholder uttrykket "Stortinget beklager". Se Sejersted (1998: 231), jf. også Hansen og Mo (1993: 118).
10. Nærmere bestemt er det alternativene "for mistillit" og "mot mistillit" som behandles likt. Behandlingen av grunnlovsforslag i Norge kan stå som eksempel på en situasjon der standpunktene ikke er likestilt. Det kreves 2/3 flertall for å foreta endringer, hvilket innebærer at *status quo* (ingen grunnlovsendring) favoriseres. Det skal mye mindre til for å hindre eller avvise et grunnlovsforslag (over 1/3 av stemmene) enn å få det vedtatt (over 2/3 av stemmene).
11. Se Huber (1999: 261), hvor det bl.a. står: "The deputies I interviewed stressed that when the confidence vote procedure is invoked, a signal is sent to the voters that the government is divided and weak, that it cannot gain a majority for its policies, and that it is running roughshod over the directly elected representatives of the voters. One deputy stated that '[Article] 49.3 is not a sign of force but rather an admission of failure. ... It shows that our bill is not sufficiently good to pass on its own merits.'"

12. Uttrykket ble angivelig først benyttet av Brusewitz (1929), i en drøfting av de første erfaringene med svensk parlamentarisme. Se Lewin (1998: 199).
13. For Polens vedkommende er tidsperioden for kort til at dette kan tillegges særlig vekt (1989-1996). Landet har også fått en ny konstitusjon etter 1996.
14. En grundig analyse av overtallige koalisjoner i Finland (og Italia) er gjennomført av Jungar (2000).
15. Damgaard (1999) gir en oversikt over og drøfter litteraturen som søker å anslå omfanget av mindretallsparlamentarisme.
16. Merk at det også her er regnet som en ny regjering når partisammensetning endres, når det kommer en ny statsminister eller når den parlamentariske basis endres.
17. Det er nærmere bestemt ikke signifikante korrelasjoner mellom regjeringsstabilitet (fra tabell 6) og tid med flertallsregjeringer (tabell 4), og ikke mellom regjeringsstabilitet og andel mindretallsregjeringer (tabell 4). Korrelasjonene er henholdsvis 0.252 (sig. 0.347) og -0.140 (sig. 0.606), så fortegnene er i det minste som en skulle forvente. (N=16.) I tabell 6 er faktisk valgperiode benyttet. Det bør understrekes at det er en relativt klar sammenheng mellom faktisk og formell valgperiode. Ingen av landene med formell periode på 5 år har en faktisk periode på over 4 år, men snittet for faktisk periode ligger høyere enn for land med 4-årige, formelle valgperioder. Se for øvrig Rasch (2001: 42-43), hvor det vises at faktisk valgperiode klart påvirkes av formell valgperiode og oppløsningsrettens utforming.
18. For en oversikt over teorien, se for eksempel Laver (1998) og Laver og Schofield (1990). Et viktig nyere bidrag er Laver og Shepsle (1996). De mest utførlige og overbevisende analyser av mindretallsparlamentarisme er utført av Kaare Strøm, se for eksempel Strøm (1990). For en analyse som for en stor del gjelder norske forhold, se Narud (1996).
19. Se Bergman (1993a, 1993b og 1995). Bergmans komparative analyse omfatter landene Belgia, Tyskland, Irland, Israel, Italia, Nederland, Spania, Canada, Danmark, Finland, Island, Norge, Portugal, Sverige og Storbritannia. Styreformene i de syv førstnevnte landene er klassifisert som positiv parlamentarisme.
20. De Winter (1995: 136) har analysert regjeringdannelsen i 18 vesteuropeiske land i perioden 1970-94, og kom til at det i snitt tok 41 dager å danne regjering i landene han klassifiserte under positiv parlamentarisme, mot 33 dager i land med negativ parlamentarisme. De tilsvarende tallene Bergman (1995: 51) kom frem til, for en noe annen gruppe land og en lengre tidsperiode, var henholdsvis 31 (positiv parlamentarisme) og 14 (negativ parlamentarisme) dager.

Litteratur

- Albæk Jensen, Jørgen (1989). *Parlamentarismens statsretslige betydning. Det parlamentariske prinsips betydning for forholdet mellom Folketing og regering*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Andeweg, Rudy B. og Galen A. Irwin (1993). *Dutch Government and Politics*, London: Macmillan.
- Andenæs, Johs. (1990). *Statsforfatningen i Norge*. 7 utg. Oslo:
- Bergman, Torbjörn (1993a). "Constitutional Design and Government Formation: The Expected Consequences of Negative Parliamentarism", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 16, pp. 285-305.
- Bergman, Torbjörn. (1993b). "Formation Rules and Minority Governments", *European Journal of Political Research*, Vol. 23, pp. 55-66.
- Bergman, Torbjörn (1995). *Constitutional Rules and Party Goals in Coalition Formation. An Analysis of Winning Minority Government in Sweden*, Doktoravhandling, Umeå: Umeå universitetet.
- Bruneau, Thomas C. and Alex Macleod (1986). *Politics in Contemporary Portugal. Parties and the Consolidation of Democracy*, Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Brusewitz, Axel (1929). "Vad menas med parlamentarism?", *Statsvetenskaplig Tidskrift*.
- Budge, Ian og Hans Keman (1990). *Parties and Democracy. Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*, Oxford: Oxford University Press.

- Cook, Chris og John Paxton (1998). *European Political Facts, 1990-1996*, 4th ed., Basingstoke: Macmillan.
- Damgaard, Erik (1994). "Termination of Danish Government Coalitions: Theoretical and Empirical Aspects", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 17, pp. 193-211.
- Damgaard, Erik (1999). "Minoritetsregeringer". Paper til arbejdsgruppen om Nordisk parlamentarisme, 12. Nordiske statskundskabskongres, Uppsala, 19-21. august.
- De Winter, Lieven (1995). "The Role of Parliament in Government Formation and Resignation", in Herbert Döring (ed.), *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Frankfurt/New York: Campus Verlag/St. Martin's Press.
- Germer, Peter (1988). *Statsforfatningsret I*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Helset, Per og Bjørn Stordrange (1998). *Norsk statsforfatningsrett*, Oslo: Ad Notam.
- Holmberg, Erik og Nils Stjernquist (1989). *Vår författning*, Stockholm: Norstedt.
- Huber, John (1996). "The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies", *American Political Science Review*, Vol. 90, No. 2, pp. 269-282.
- Huber, John (1999). "Parliamentary Rules and Party Behavior During Minority Government in France", in Wolfgang C. Müller and Kaare Strøm (eds.), *Policy, Office, or Votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hylland, A. (1985). "Kan vi tvinge statsministeren til å fortsette i stillingen?", *Nytt Norsk Tidsskrift*, Vol. 2, pp. 51-55.
- Jungar, Ann-Cathrine (2000). *Surplus Majority Government. A Comparative Study of Italy and Finland*, Uppsala: AUU Skrifter 138.
- Laver, Michael (1998). "Models of Government Formation", *Annual Review of Political Science*, Vol. 1, pp. 1-25.
- Laver, Michael and Norman Schofield (1990). *Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe*, Oxford: Oxford University Press.
- Laver, Michael and Kenneth A. Shepsle (eds.) (1994). *Cabinet Ministers and Parliamentary Government*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Laver, Michael and Kenneth A. Shepsle (1996). *Making and Breaking Governments. Cabinets and Legislatures in Parliamentary Governments*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewin, Leif (1988). "Majoritarian and Consensus Democracy: The Swedish Experience", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 21, No. 3, pp. 195-206.
- Lijphart, Arend (red.) (1992). *Parliamentary versus Presidential Government*, Oxford: Oxford University Press.
- Lijphart, Arend (1999). *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven: Yale University Press.
- Mény, Yves and Andrew Knapp (1998). *Government and Politics in Western Europe. Britain, France, Italy, Germany*, Oxford: Oxford University Press.
- Narud, Hanne Marthe (1996). "Voters, Parties and Governments. Electoral Competition, Policy Distances and Government Formation in Multi-Party Systems", *Report 96: 7*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Narud, Hanne Marthe and Henry Valen (1999). "Decline of Electoral Turnout: The Case of Norway", in Hanne Marthe Narud and Toril Aalberg (eds.), *Challenges to Representative Democracy: Parties, Voters and Public Opinion*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Partridge, Hilary (1998). *Italian Politics Today*, Manchester: Manchester University Press.
- Rasch, Bjørn Erik (1995). "Parliamentary Voting Procedures", in H. Döring (ed.), *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, Frankfurt/New York: Campus Verlag/St. Martin's Press.
- Rasch, Bjørn Erik (2000). *Demokrati – ideer og organisering*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Rasch, Bjørn Erik (2001). "Bør parlamentariske regjeringer ha ubegrenset oppløsningsrett?", *Statsvetenskaplig Tidsskrift*, 104, pp. 29-52.
- Rasch, Bjørn Erik og Knut Olav Midgaard (1994). *Representativt demokrati. Spilleregler under debatt*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Schweitzer, Carl Christoph et al. (1984). *Politics and Government in the Federal Republic of Germany: Basic Documents*, Leamington: Berg Publishers.

- Strøm, Kaare (1990). *Minority Government and Majority Rule*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Strøm, Kaare (1994). "Oppløsningsrett og parlamentarisme: Et internasjonalt perspektiv", i Bjørn Erik Rasch og Knut Olav Midgaard (red.), *Representativt demokrati: Spilleregler under debatt*, Oslo: Universitetsforlaget.
- von Beyme, Klaus (1982). *Parteien in westlichen Demokratien*, München: R. Piper Verlag.
- Woldendorp, Jaap, Hans Keman and Jan Budge (1998). "Party Government in 20 Democracies: An Update (1990-1995)", *European Journal of Political Research*, Vol. 33, No. 1, pp. 125-164.
- Wright, Vincent (1989). *The Government and Politics of France*, 3rd ed., New York: Holmes and Meier Publishers.